

Egy speciálkollégium tapasztalatai

A tanárképző főiskolák hallgatói tanulmányaik során a szakképzési tárgyakkal együtt fontos társadalomelméleti ismereteket is elsajátítanak. Az úgynevezett alaptárgyak (filozófia, közgazdaságtan, politológia) mellett egyre fontosabbá válnak, a hallgatóságot és az oktatókat mind jobban érdeklik a speciálkollégiumok. A továbbiakban egy ilyen stúdium korszerűsítésének tapasztalatait kívánom összegezni.

Négy évvel ezelőtt indítottam be először a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Politológia és Szociológia Tanszékén a „Sztálinizmus, poszt-sztálinizmus a szépirodalom tükrében” című speciálkollégiumot. A jelentkezőket elsősorban történelem, orosz és magyar szakos hallgatók köréből vártam illetve azok számára ajánlottam, de mindenki előtt nyitott volt. A főiskolai tanterv szerint a diákok a III. illetve a IV. évfolyamon választhatnak speciálkollégiumot. Ez egyrészt a ráépítés, a korábbi ismeretanyag felhasználása szempontjából fontos, másrészt abból a megfontolásból adódik, hogy a hallgatók csak akkor tudnak igazán választani, ha már megismerkedtek mind a három alapkurzussal, a tanszékek által kínált lehetőségekkel és követelményekkel. Főiskolánkon jelenleg három társadalomelméleti tanszék működik (filozófiai, közgazdaságtudományi, politológia és szociológia), és ezek évente változó illetve bővülő repertoárral mintegy 25-30 speciálkollégiumot hirdetnek meg. A 30 órás keret a féléves kurzus során heti 2 óra foglalkozást enged meg.

A fent említett stúdium témaválasztását az indokolta, hogy a XX. század közeli és távolabbi történelme iránt változatlanul nagy az érdeklődés. A szocialista országoknak nevezett társadalmi berendezkedések válsága, majd a 80-as évekbeli összeomlása lehetővé tette a tényfeltáró, torzításoktól mentes történetírást. A történelem iránt érdeklődők tanulmányok, dokumentumkötetek, eddig ki nem adhatott memoárok stb. alapján egyre árnyaltabb, a valóságot nem megszépíteni, hanem leírni szándékozó szakirodalomhoz juthatnak. Az eligazodás szakmai irányítást is szükségessé tesz.

A közelmúlt történelmének megismerése iránti vágy a főiskolai hallgatóság körében is tapasztalható. Ám nem szabad és nem lehet megfeledkeznünk arról, hogy a *magyar történelem* alakulása érthetetlen az *orosz-szovjet történelem*, tágabban a kelet-európai szocialista rendszerek vizsgálata nélkül. Az államszocializmusok, a diktatórikus szocializmusok megjelenése, kiépülése, majd évtizedeken keresztül ható uralma megmagyarázhatatlan a sztálinizmus, a sztálini modell, s végső soron Sztálin személyes hatalmának elemzése nélkül.

A történetírás felvirágzásának következményei a felsőoktatásban egyelőre nem vagy alig érzékelhetőek. A hallgatók ismeretei – történelem szakosok esetében is – még mindig rendkívül hiányosak, esetenként egészen torzak. Ez többek között azzal magyarázható, hogy a tankönyvek, jegyzetek és egyéb segédanyagok megírása sokkal lassúbb ütemben halad, mint ahogy az indokolt lenne. Másrészt a történelmi események megítélésének pluralizmusa – melynek következtében sajnálatos módon számos történelmietlen, sikert hajhászó iromány is született –, valamint a korábbi sztereotípiák berögződése mind-mind az ismeretek bizonytalanságát okozza illetve fokozza.

A speciálkollégium tematikájának újszerűsége

Több szempontból is újszerűnek és korszerűnek tekinthető e féléves kurzus anyaga. Egyrészt a tematikát interdiszciplinárisnak nevezném, mivel ötvözi a történelmi, politológiai, esztétikai, gazdaságtörténelmi, irodalmi-műelemzői és művészettörténelmi ismereteket illetve módszereket. Másrészt a szépirodalmi művek segítségével nem egyszerűen történelmi eseményeket tárgyal, hanem az írók, költők, visszaemlékezők jóvoltából az egyén, az egyes ember által megélt történelmet kívánja nyomon kísérni. A regények, novellák élettel töltik meg azokat a történelmi szituációkat, melyek egyébként száraz tények, adathalmazok vagy éppen dátumok formájában rögzültek korábban. A kurzus so-

rán felhasznált irodalom kétpólusú. A bázist azok a *szakirodalmi tanulmányok*, könyvek, dokumentumok stb. adják, melyek történeti, eszmetörténeti, gazdaságtörténeti vagy éppen kultúrtörténeti szempontból elemzik a XX. század eme vonulatát. Jelzésszerűen néhány név a szerzők közül: *Menyhárt Lajos, Krausz Tamás, Kun Miklós, Szilágyi Ákos, Szamuely László, Berend T. Iván, Görög Tibor, Glatz Ferenc, Niederhauser Emil, Donáth Péter, Vadász Sándor, Tallár Ferenc stb.* A tényanyagban való könnyebb eligazodást kívánom elősegíteni azzal, hogy szemelvénygyűjtemény formájában rendezem az utóbbi években megjelent legfontosabb tanulmányokat illetve részleteket.

A javasolt irodalom másik vonalát maguk a *szépirodalmi alkotások* adják. Az elmúlt években felgyorsult és kiszélesült kiadói tevékenységnek köszönhetően szovjet írók számos alkotása magyarul is megjelent. Gondolok itt *Babel* összes műveinek 1989-es publikálására vagy *Bulgakov* eddig ismeretlen, groteszk tárcáinak kötetbe gyűjtésére Guruló lakótér címmel. A fent említett írások mellett a javasolt szerzők között ott találjuk *Paszternákot, Pilnyakot, Gorbátovot, Ajtmatovot, Szolzsenyicint, Trifonovot, Zamjatyint, Rachmanovát, Ahmatovát* és másokat, illetve a külföldiek közül *Koestlert, Orwellt* vagy éppen a magyar *Sík Endrét, Galgóczi Erzsébetet*.

Az újszerűség után néhány szó a *korszerűségről*. Nyilvánvaló, hogy ez nemcsak tartalmi szempontból vagyis a felhasznált irodalom alapján vizsgálható, hanem módszertani szempontból is. Eddigi tapasztalataim azt bizonyítják, hogy a hallgatók olvasottsága, olvasási igénye szegényes. A modern technika térhódítása következtében a filmek, színházi előadások, videók fokozatosan háttérbe szorítják az olvasást. Igaz, hogy a technika megkönnyíti, lerövidíti a műalkotás megismeréséhez szükséges időt, ám megfosztja az olvasót a mű olvasása, soronként való értelmezése során nyerhető élménytől. Nem titkolt szándéka az általam vezetett speciálkollégiumnak az olvasás iránti érdeklődés felkeltése, ezért is fontos a javasolt irodalom gondos kiválasztása. A hallgatók érdeklődésének megfelelően a kurzus során a lista változtatható, bővíthető illetve szűkíthető. S bár a fentiekben az olvasási kultúra elszürkülésének jeleit felvillantva utaltam az *audovizuális eszközök térhódítására* mint az olvasási igény csökkenését előidéző egyik faktorra, mégis kamatoztatni kívánom eme módszer adta lehetőséget. Természetesen egy bizonyos kereten belül. Közismert dolog, hogy az utóbbi években nemcsak a XX. század történetét érintő regények kiadása szaporodott meg, hanem a szépirodalmi alkotások megfilmesítése illetve színpadra vitele is egyre gyakoribbá vált. A sztálini, poszt-sztálini modell értelmezése a film- és színházművészet alkotótáborának is vonzásába került. Ily módon számos olyan remekmű született itthon és külföldön, melyek maradandó értéket teremtve – a látvánnyal méginkább megfoghatóvá, érzékelhetővé, képszerűvé formálva a múlt történéseit – figyelmünk középpontjába kerülhettek. Gondolok itt *Andrzej Wajda* Márványember és Vasember című filmjeire vagy *Bacsó Péter* Tanu című alkotására és annak folytatására vagy éppen *Paszternak* Zsivagó doktorának színpadra és filmre vitelére, avagy *Orwell* Állatfarmjának színpadi változatára és rajzfilmes megjelenítésére. A sor természetesen folytatható. Ezek az alkotások mind-mind segítséget nyújthatnak a közelmúlt történelmének megismeréséhez, képszerűbb, tényszerűbb és árnyaltabb múlt-képünk megrajzolásához. A történelem megelevenítése egyrészt vizualitása révén mélyen hat a hallgatóságra, másrészt a változatosság, színesítés élményével kibővülve a tényanyag megértésének mozzanatát is megerősítheti. Hangsúlyozni szeretném, hogy a speciálkollégium nem filmklub. Nyilvánvaló, hogy a foglalkozások nem csaphatnak át filmvetítéssé, tehát a film, színház csak eszköz, kiegészítés, segédanyag és nem alapbázisa a kurzusnak. Nem közös filmvetítést jelentenek a fentebb leírtak, hanem filmélmények felhasználását, színházi produkciók felelevenítését és esetenként film vagy inkább filmrészlet közös megtekintését.

Tapasztalataim szerint a szakirodalom és szépirodalom megfelelő aránya, valamint a történelem művészi megjelenítése – akár a képző-iparművészetben is – élménydús órákat teremthet, s a történelmi ismeretek bővülése mellett esztétikai értékek befogadására is alkalmat ad.